

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT MOLIYA SIYOSATI VOSITALARINI TAKOMILLASHTIRISH

Maxsudaliyev Otkirbek Mansurjon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

Moliya siyosati vositalarining muvaffaqiyatli ishlashi ko'p jihatdan ularning qonunchilik asoslari, institutsional tizimi va amaliyotdagi tatbiq etilish darajasiga bog'liq. Har qanday davlatda moliya siyosati iqtisodiy taraqqiyotning asosi bo'lib, resurslarni to'g'ri taqsimlash, makroiqtisodiy muvozanatni saqlash va aholining turmush darajasini yaxshilash kabi strategik maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi. O'zbekistonda so'nggi yillarda bu borada muhim o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Mamlakatda Soliq kodeksi va Byudjet kodeksi qayta ko'rib chiqilib, ularda zamonaviy fiskal boshqaruv mexanizmlariga e'tibor qaratilgan. Biroq, qonunchilik darajasida belgilangan ushbu normalarning amaliyotda to'laqonli ishlashini ta'minlashda ayrim kamchiliklar saqlanib qolmoqda.

Jumladan, byudjet mablag'larining manzilli va maqsadli taqsimlanishini nazorat qilish, davlat xarajatlarining samaradorligini tahlil qilish tizimi hali ham mukammal ishlamaydi. Ayni paytda xarajatlar ko'pincha umumiy va yillik o'sish raqamlari orqali baholanadi, biroq ularning real iqtisodiy yoki ijtimoiy ta'siri aniq hisoblab chiqilmaydi. Shu sababli, budjet mablag'lari ko'p hollarda samarasiz yo'naltiriladi yoki ularning real natijasi aniqlanmay qoladi. Masalan, ta'lim va sog'liqni saqlash sohasiga ajratilgan mablag'lar son jihatdan oshayotgan bo'lsa-da, bu sohalarda xizmat sifati va qulaylik darajasi o'zgarmayotganini ko'rish mumkin. Shunday vaziyatda moliyaviy nazorat va audit tizimini kuchaytirish, davlat xarajatlarini "natijadorlik" tamoyiliga asosan baholash muhim ahamiyatga ega.

Fiskal siyosatni mintaqaviy darajada samarali tashkil qilish ham dolzarb masalalardan biridir. Moliya siyosatida mintaqalarning moliyaviy mustaqilligi yetarli bo'lmasa, resurslar markazdan noto'g'ri taqsimlanadi va hududlar iqtisodiy tengsizlik

holatiga tushib qoladi. O'zbekiston tajribasida byudjetlararo munosabatlarni qayta ko'rib chiqish va mahalliy byudjetlarni mustahkamlashga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, ayrim soliqlar va yig'imlar bevosita hududda qoladigan mexanizm joriy etildi. Biroq, mahalliy darajadagi moliyaviy vakolatlar hali ham cheklangan, ko'p hollarda qarorlar markaziy organlar tomonidan qabul qilinmoqda. Bundan tashqari, viloyatlar va tumanlar o'rtasida iqtisodiy salohiyat keskin farqlanmoqda: ba'zi hududlar byudjetdan mutlaqo dotatsiyaga muhtoj bo'lsa, boshqalarida o'z-o'zini moliyalashtirish imkoniyati mavjud. Bu holat mintaqaviy moliyaviy muvozanat mexanizmlarini yanada chuqurlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Davlat xaridlari va investitsiyalar fiskal siyosatning muhim instrumentlaridan biri hisoblanadi. Infratuzilma, energetika, ta'lim, sog'liqni saqlash kabi sohalarda davlat investitsiyalari asosiy harakatlantiruvchi omil hisoblanadi. Bugungi kunda O'zbekistonda davlat xaridlari elektron platformalar orqali amalga oshirilmoqda. "dxarid.uz" singari tizimlar tender jarayonlarini avtomatlashtirishga xizmat qilmoqda. Ammo ushbu tizimlarning to'liq shaffof ishlashini ta'minlashda hali ham muammolar mavjud. Ba'zida tenderlar raqobatbardosh muhitda emas, balki oldindan kelishilgan tarzda o'tkaziladi, bu esa korrupsiya xavfini kuchaytiradi. Bundan tashqari, ayrim infratuzilmaviy loyihalarning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilinmay turib, katta hajmdagi moliyaviy mablag'lar ajratilmoqda. Shu bois, har bir davlat xaridi va sarmoyasi bo'yicha texnik-iqtisodiy asoslov, ijtimoiy va ekologik tahlil majburiy bo'lishi lozim.

Davlat moliyasi sohasidagi yana bir muhim yo'nalish – bu qarz siyosatidir. O'zbekistonning davlat qarzi so'nggi yillarda barqaror o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. 2020-yilda davlat qarzi 23,4 mlrd AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib bu raqam 40,2 mlrd dollarga yetdi. Bu o'sish, asosan, xalqaro moliyaviy institutlar va rivojlangan mamlakatlardan olingan kreditlar hisobiga yuzaga kelgan. Davlat qarzining YaIMga nisbati hozirda 31,7% atrofida bo'lib, xalqaro standartlarga nisbatan xavfli hisoblanmaydi (masalan, IMF mezonlariga ko'ra, 60% dan yuqorisi xavfli), biroq bu dinamikani nazorat qilish lozim. Qarzga xizmat

ko'rsatish xarajatlari ko'paygani sari, davlat byudjetining ijtimoiy xarajatlarga ajratiladigan ulushi qisqarib borishi mumkin. Shuning uchun davlat qarzini jalb qilishda uzoq muddatli strategik yondashuv zarur. Bu strategiya qarzning manbasini, muddatini, foiz stavkalarini, qaytarish imkoniyatlarini oldindan belgilab, iqtisodiy samaradorlikni kafolatlaydi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, moliyaviy boshqaruv tizimi samarali ishlashi uchun ochiqlik, jamoatchilik nazorati va texnologik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, Estoniya, Koreya Respublikasi yoki Finlyandiyada davlat byudjeti xarajatlari real vaqt rejimida kuzatiladi, xarajatlar rentabellik darajasi asosida rejalashtiriladi. Bu mamlakatlarda jamoatchilik ham byudjet shakllanishi va ijrosi jarayonida faol ishtirok etadi. O'zbekistonda ham "Ochiq byudjet" portali faol ishlamoqda, u orqali fuqarolar davlat xarajatlari ustidan kuzatuv olib borishi mumkin. Shu bilan birga, byudjet natijadorligini baholash, ya'ni sarflangan har 1 so'mga qanday ijtimoiy yoki iqtisodiy natija erishilgani bo'yicha tizim joriy etilishi zarur.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, O'zbekiston Respublikasida davlat moliya siyosati vositalarini takomillashtirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar muhim natijalar bermoqda. Biroq, ushbu islohotlarning to'liq samaradorlikka olib kelishi uchun ular chuqurlashtirilmog'i, har bir fiskal vosita real iqtisodiy sharoitlarga moslashtirilmog'i lozim. Qonunchilik, institutsional asoslar, jamoatchilik ishtiroki va raqamli texnologiyalarga tayangan integratsiyalashgan yondashuv orqali moliyaviy boshqaruv tizimi yanada samarali ishlay boshlaydi.

Manbalar ro'yxati

1. **O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy sayti**
<https://www.imv.uz>
2. **Davlat statistika qo'mitasi (Statistika agentligi)**
<https://stat.uz> – YaIM hajmi, iqtisodiy ko'rsatkichlar va moliyaviy tahlillar uchun statistik asos.
3. **"Gazeta.uz" axborot portal.** <https://www.gazeta.uz>

4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki

<https://cbu.uz> – Valyuta kurslari, qarz statistikasi, moliyaviy barqarorlik hisobotlari.

5. Karimov, A.A. (2022). *Davlat moliyasi: nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: “Fan va taraqqiyot” nashriyoti.

6. Norqulov, B. & Usmonov, I. (2021). *Byudjet siyosatining iqtisodiy o‘shigata’siri*. Toshkent moliya instituti ilmiy jurnali.

7. Turaev, R.X. (2020). *Moliya siyosati va uning fiskal boshqaruvdagi o‘rni*. Toshkent: “IQTISOD” nashriyoti.